

Андрій Кудряченко

Народився 8 лютого 1954 р. у с. Бирзуловому Новомиргородського району на Кіровоградщині. Закінчив 1978 р. з відзнакою історичний факультет Вищої комсомольської школи при ЦК ВЛКСМ у Москві, 1994-го — докторантуру Інституту світової економіки та міжнародних відносин НАН України в Києві. Кандидатську дисертацію захистив у січні 1987 р., докторську — в січні 1995-го.

Працював у 1978—1987 рр. на комсомольській роботі, у 1987—1996 рр. — у системі Національної академії наук України — науковим, старшим науковим співробітником у Відділі наукової інформації із суспільних наук, провідним науковим співробітником Інституту світової економіки та міжнародних відносин. У 1996—1997 рр. — в апараті Адміністрації Президента України — головним консультантом Управління внутрішньої політики. У 1997—2000 рр. — на дипломатичній роботі — радник-посланник Посольства України у Федеративній Республіці Німеччині. У 2000—2004 рр. — директор Інституту соціальних наук та міжнародних відносин Міжрегіональної академії управління персоналом, завідувач кафедри історії філософії та культурології. З вересня 2004 р. — декан факультету підвищення кваліфікації Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України.

Має понад 200 наукових праць з проблем повоєнного облаштування Європи, зокрема Німеччини, України, з питань політичних перетворень в нашій державі за доби незалежного сходження. Автор і співавтор кількох монографій, в їх числі «Європейська політика Федеративної Республіки Німеччини у 1970—1990 рр.», «Порівняльний аналіз політичних структур України і Австрії», «Політична система сучасної України», «Україна в сучасному геополітичному просторі: теоретичний і прикладний аспекти», «Глобальні трансформації і безпека розвитку», а також є співавтором підручників для студентів вузів, рекомендованих МОН України: «Політологія» — 1998 і 2001 рр., «Геополітика» — 2004 р. і «Політична історія України ХХ століття» — передана до видавництва. Публікувався в Австрії, Греції, Німеччині, Польщі та Росії. Нагороджений у 2004 році знаком Міністерства освіти і науки «Відмінник освіти України».

ЄВРОАТЛАНТИЧНИЙ ПОСТУП УКРАЇНИ ТА ЇЇ ВІДНОСИНИ З РОСІЄЮ

Яскравим уособленням великих трансформаційних зрушень сучасної історичної доби в Європі і світі стало сходження Української держави. Світ і весь комплекс міжнародних відносин радикально змінився на очах нинішнього покоління й продовжує мінятися. Так, якщо на заході Європейського конти-

ненту набирали сили процеси поглиблення й поширення інтеграції, то на його сході — гору взяли дезінтеграційні складові розвитку. З розвалом колишніх СРСР і соціалістичного табору поринула в безодню холодна війна. Таке становище небезпідставно багатьма сприймалося як перемога Заходу та утвердження глобального домінування США. Проте часто не бралися до уваги інші важливі чинники. Справді, надто важливо враховувати, що Україна і Російська Федерація — союзні республіки — самі відігравали ключову роль у розчленуванні геополітичного суб'єкта, яким був СРСР. Також вони були й нині залишаються найбільшими, але відчутно різноваговими новими державами СНД та світової спільноти. Київ і Москва по-різному скористалися потенціалом свого державного сходження.

Потенціал незалежної України у 1991 р. доволі відчутно та вигідно відрізнявся од багатьох інших країн пострадянського простору, від сусідніх східноєвропейських держав. За класифікацією ООН, Україна тоді належала до кола найбільш розвинених країн, оскільки була третьою ядерною, шостою науковою і десятою промисловою державою в світі. Однак на початку третього тисячоліття, за оцінками незалежних експертів, вона посіла 110-те місце серед 120 обстежених країн за рівнем життя і соціальної захищеності [1]. На початку нинішнього десятиліття позиціонування офіційного Києва все більше тяжіло до образу об'єкта впливових світових «акторів», аніж суб'єкта. Навіть величезний кредит довіри громадян до глави держави і оновленої влади після приходу нових політичних сил з 2005 р. та добре ставлення демократичної міжнародної спільноти мало що змінили в становищі України. Це сталося, скоріше за все, через внутрішні причини, постійні міжособистісні чвари на владному олімпі та як результат втрати темпів проведення необхідних реформ. Тим самим відчутне послаблення більшості важливих позицій нашої держави стало фактом, але також став очевидним й процес гальмування у досягненні Україною її стратегічних цілей.

Дійсно, концептуальний вибір на європейську та євроатлантичну інтеграцію, як з'ясувалося нині, має маловтішні результати. Це особливо стає наглядним у порівнянні зі східноєвропейськими сусідами та країнами Балтії. Намагаючись віднайти неупереджену відповідь на причини такого гальмування у досягненні пріоритетних стратегічних задач і подати об'єктивний

аналіз, бачення вітчизняних перспектив, слід узяти до уваги якнайширший спектр факторів, чинники різного рівня та ваги. Перш за все це стосується спроможності України на реальну політику як впливового суб'єкта міжнародних відносин. Водночас слід враховувати стратегічні підходи головних геополітичних акторів, відповідних міжнародних формувань та організацій і, зокрема, їх реальну політичну лінію відносно нашої держави.

Стосовно першого чинника, хоч як прикро нам це усвідомлювати, але доводиться констатувати, що влада, та й держава в цілому, опинилася не на висоті поставлених задач. Так, реально відсутня консолідація політичних сил і владних інститутів; Києву бракує вмілого дипломатичного супроводження стратегічної лінії і необхідних кроків на випередження, запобігання небажаному перебігу подій. Вельми затребуваною в досягненні стратегічних цілей постає якщо не єдність, то принаймні консолідація суспільства. Проте і тут у нашому випадку більше «мінусів», чим «плюсів». За таких умов Україна ще довго не буде спроможною проводити реальну політику як впливовий суб'єкт на міжнародній арені.

Не сталося суттєвих позитивних імпульсів з боку міжнародних об'єднань, їх реальної політичної лінії відносно нашої держави. Це стосується як Євросоюзу, так і Північноатлантичного союзу (НАТО). Тому Україна у 2009 р. прагне лише укласти угоду з ЄС з перспективою не на членство, а тільки на політичну асоціацію. Євросоюз після значного східного розширення з 2004 р. обмежується щодо Києва політикою сусідства і з цього року передбачає започаткування політики східного партнерства, однак без ясної перспективи на інтеграцію [2].

Значно затьмарилися перспективи України навіть на укладання плану дій щодо набуття членства (ПДЧ) у лавах НАТО з приходом нової адміністрації в США на чолі з президентом Бараком Обамою. Та навіть ряд держав Євросоюзу, зокрема ФРН та Франція, не вбачають необхідності за сучасних умов подальшого розширення НАТО, натомість вони обстоюють важливість формування системи європейської безпеки із залученням до неї Росії та інших держав континенту. Так, у березні 2009 р. канцлер ФРН А. Меркель заявила, що віднині «...для НАТО прийшов час налагоджувати більш тісні стосунки з іншими міжнародними організаціями, такими як ООН, Євросоюз... Особливе значення має співробітництво з Москвою». Далі, на-

голосивши, що Альянс не може розширятися до безконечності, оскільки це не всесвітня організація, Меркель відзначила, що для України і Грузії двері в НАТО «все ще відкриті» [3]. Проте відомо, що у Росії вельми негативне ставлення до прагнень двох пострадянських країн поповнити лави НАТО.

Коли говорилося за потенціальні можливості України, варто розуміти, що їх реалізація — це завдання для самої України і ніхто окрім нас самих це не буде робити. Інша справа, що сильні світу цього прагнули і будуть прагнути долучити потенціал України, та й не лише її, для власного утвердження та розширення свого впливу. Це слід розуміти як аксіому геополітики періоду глобалізації. Зважаючи на потенціал навіть нині ослабленої України, варто мати на увазі й те, що долучення її до того чи іншого полюсу спроможне вельми відчутно змінити розклад геополітичних сил у світі. Це розуміли як у Вашингтоні, особливо за президентства Дж. Буша (молодшого), так і в Москві — раніше й тепер.

Ще десять років тому за одноосібного геополітичного домінування в світі США зміни стратегії НАТО стосувалися розширення відповідальності Альянсу за безпеку поза межами кордонів держав-членів. В лоно такої стратегічної лінії лягали як «приборкання гуманітарної катастрофи в Косово» 1999 р., так і «утвердження засад демократії в Іраку, Афганістані» тощо. Тим самим виправдовувалася позиція щодо піднесення ролі НАТО та ігнорування його керівництвом (особливо у Вашингтоні) факту наявності санкції ООН на застосування військової сили. Окрім цього, свого роду важливим лобістом входження держав ЦСЄ в західні структури були й країни Західної Європи, зокрема ФРН. Адже в площині німецьких національних інтересів знаходилося східне розширення НАТО за рахунок держав ЦСЄ — спочатку Польщі, Чехії та Угорщини, а потім й інших країн регіону та балтійських країн. Тим самим простір Альянсу поширювався на Схід, а ФРН переставала бути кордоном конфронтації чи протистояння [4]. Саме врахування такої позиції значною мірою пояснює послідовність євроатлантичної інтеграції держав ЦСЄ — спочатку членство в Альянсі, потім вступ до Євросоюзу.

У випадку з Україною ці геополітичні чинники та навіть реальна політика впливових «акторів» набувають дещо іншого значення та ваги. До того ж слід взяти до уваги, що потенційні

можливості України значною мірою були втрачені чи знецінені нею самою, її керівництвом. Критично оцінюючи становище та перспективи Києва у досягненні стратегічної мети на євроатлантичну інтеграцію, слід мати на увазі наступне. Передбачувані послідовність та строки входження до НАТО та ЄС мають бути видозмінені. Легший шлях і більш бажана послідовність, як у випадку країн ЦСЄ, вже відійшла в минуле. Але це не єдино можлива послідовність, для нашої держави більш прийнятною може стати така черговість: спочатку входження до Євросоюзу, а потім, може, й до НАТО.

За сучасних умов слід також брати в розрахунок спрямованість геополітичних змін, сучасний та майбутній розклад сил у світі, на континенті. Нині визначальною спрямованістю геополітичних турбуленцій у світі є процес трансформації монополярного в багатополарний світ. Підвалинами цього не в останню чергу стали суперечливі результати майже двадцятирічного одноосібного світового домінування США. Загалом позитивні процеси поширення демократії нерідко супроводжувалися нищенням історичних та культурних цінностей, як у випадку з Югославією й Іраком; насадженням політичних цінностей неолібералізму, що знімають моральні бар'єри на шляху розвитку свободи особистості, соціальної групи, суспільства загалом. Під прапором справедливої боротьби зі світовим тероризмом забезпечувалося утвердження монопольних інтересів США у стратегічно важливих, зокрема в енергоресурсних регіонах світу [5]. З огляду на такий перебіг подій сучасної історичної доби природним постало формування нових потужних геополітичних центрів світу — Європейського Союзу, Китаю та Росії. Й не дивлячись на те, що лише Євросоюз сповідує ліберально-демократичні засади поступу, ці суттєві геополітичні відмінності можна розглядати в контексті конструктивних змін міжнародного порядку, що відкривають можливості консенсусного вирішення ключових проблем загальноцивілізаційного розвитку.

Взявши це все до уваги, для корегування Україною пріоритетів свого стратегічного поступу має бути також і оцінка нею нинішнього потенціалу головних центрів сили та динаміки їх розвитку. Навіть з урахуванням світової фінансово-економічної кризи дійсно, що США, ЄС, Китай та Росія — це вельми потужні геополітичні полюси. Так, внутрішній валовий продукт (ВВП) цих центрів складає — 12,5; 12; 9 та 1,7 трлн

американських доларів. Територія становить відповідно — 9,6; 4,0; 9,5 та 17,1 млн кв. км. В цих державах проживає відповідно — 280, 480, 1,350 та 142 млн осіб.

Відзначу, що ВВП Китаю в 1990–2005 рр. зріс у 6 разів, а у Росії він подвоївся за останні 5 років. Європейський Союз фактично наздогнав за цим показником США. До того ж, беручи до уваги високий демографічний потенціал КНР і ЄС, величезну територію Росії (10% території планети) та її сировинні ресурси (п'ята частина світових запасів, зокрема: понад 45% запасів природного газу, 23% вугілля і 13% нафти) і, звичайно, той факт, що кожен зі світових центрів сили володіє ядерною зброєю (в ЄС ядерними є Франція та Велика Британія), можна констатувати формування принципово нової конфігурації сил у глобальному геополітичному просторі [6].

Зважаючи при цьому на зміни у співвідношенні сил між державами, відносну економічну та військово-технічну слабкість і сировинну залежність України, слід зміцнювати її позиції у всіх можливих сферах. *По-перше*, неприпустимо недооцінювати будь-якого зі світових центрів сили або проведення спрямованого проти будь-якого із них курсу, тобто такої політики, що з усією очевидністю несе нові загрози вітчизняній національній безпеці. *По-друге*, формування пріоритетів та підходів щодо інтеграції має відбуватися на основі комплексного розуміння поняття національно-державного суверенітету, тобто з урахуванням його політичної, економічної, військово-технічної та гуманітарної складових. При цьому важливо брати до уваги, що блокування України з будь-яким одним світовим центром сили, з огляду на наявні між ними суперечності, забезпечує реалізацію лише частини ключових сегментів національної безпеки.

Підтримуючи співробітництво з переважною більшістю держав світу, Україна традиційно зберігає як домінуючі міжнародні відносини по лінії: «Захід—Україна—Схід» або у звуженому варіанті: ЄС—Україна—Росія. На напрями економічної взаємодії України з Європою, США, Канадою та СНД у 2008 р. припадала лівова частка (близько 73%) вітчизняного зовнішнього товарообігу. Показник торгівлі України у 2008 р. становив: з Росією близько 24%; з усіма країнами СНД — 37,7%; а з ЄС — 27–30,8% та всіма країнами Європи (без урахування колишніх республік СРСР) — 33%. Ці дані говорять про співмірність відповідних коефіцієнтів [7].

Проте більш прискіпливий аналіз структури взаємовідносин Києва з країнами світу є вкрай незадовільним для національного економічного та господарського комплексу. Так, за загальним збільшенням зовнішньої торгівлі товарами і послугами протягом останніх років, зокрема після вступу до СОТ, лише за 2008 р. від'ємне сальдо у торгівлі товарами Україна має з кожною третьою державою світу, а його обсяг склав 18,5 млрд американських доларів. Це свідчить про значну вразливість вітчизняної торгово-економічної діяльності, особливо в умовах світової кризи. І даний висновок стосується торгівлі як з країнами СНД, так і інших регіонів. Так, половина обсягів від'ємного сальдо припадає на п'ять пострадянських держав, у тому числі РФ, Білорусь, Казахстан, Туркменістан і Узбекистан. Із 40 решти країн Європи Україна має від'ємне торговельне сальдо з кожною другою, а з ЄС — з двома третинами держав, зокрема з Естонією, Литвою, Польщею, Румунією, Словенією і Чехією. Україна має від'ємне сальдо з кожною четвертою країною Азії, з 30% держав Африки та Америки [8]. Такий стан справ є вкрай незадовільним, його слід якомога скоріше виправляти, якісно поліпшувати економічний розвиток, нарощувати обсяги експорту та підтримувати вітчизняне виробництво.

Стратегічний вибір України на користь євроінтеграційного, євроатлантичного курсу є обґрунтованим і цивілізаційно закономірним. Україна історично є складовою християнської макроцивілізації (українці становлять 3% християн світу); тут поєднуються в національній ментальності східно- та західнохристиянські цінності, зокрема: колективна й індивідуальна свобода, православна споглядальність, містика, раціоналізм і прагматизм. Для українців характерна європейська толерантність щодо інших політичних, ідеологічних і релігійних систем тощо.

За нашим баченням, незважаючи на всі перипетії останнього часу, відносини України з Росією також є стратегічно важливими як з точки зору реалізації її стратегічного курсу на європейську і євроатлантичну інтеграцію, так і в контексті її економічних інтересів у більш широкому спектрі. При цьому варто окремо наголосити на помилковості й необґрунтованості протиставлення євроатлантичного курсу України розвитку відносин із РФ. Стабільно інтенсивне співробітництво з Росією є необхідною передумовою реалізації європейської і євроатлантичної

стратегії України, що передбачає раціональне об'єднання процесу імплементації європейських принципів і норм із розвитком взаємовигідного українсько-російського співробітництва.

Крім досягнення цілей двостороннього характеру таке співробітництво передбачає сприяння зміцненню загальноєвропейської безпеки, створення передумов для широкомасштабного регіонального й трансрегіонального політичного й торгово-економічного співробітництва.

З позицій національних інтересів України стратегічна важливість українсько-російських відносин обумовлена рядом факторів. Зокрема, повернення Росії до складу найважливіших діючих гравців світової політики, входженням її до «великої вісімки» й тим самим зростанням ваги РФ у формуванні нової політико-економічної рівноваги в Східній Азії, у вирішенні складних міжнародних питань. Далі, справді партнерські відносини з Росією є фундаментальним чинником стабільності на всьому європейському просторі, у взаємовигідному розвитку їх зацікавлені європейські країни й США, Євросоюз і НАТО. Сучасна Росія є найбільшою континентальною державою, що володіє стратегічними вуглеводними ресурсами й при нинішніх умовах фактично є монополістом на шляху постачання їх в Україну. А входження РФ до числа найбільших світових економік, її зростаючий внутрішній ринок стає полем серйозної конкуренції експортерів. Українсько-російське економічне співробітництво є однією зі стратегічних складових зовнішньоекономічної стратегії України, з огляду на друге, після ЄС, місце Росії у зовнішньоторговельному обігу нашої держави. Також варто враховувати, що характер відносин України з Росією є одним із принципових елементів міжнародних відносин на Європейському континенті, що значною мірою впливає на геополітичну конфігурацію й баланс сил між європейським (ЄС, НАТО) і євразійським (Росія — домінанта) центрами тяжіння.

Слід зазначити, що наші країни по-різному вимальовують обриси свого майбутнього. Вихідними положеннями стосовно означеної теми слід вважати ті, які визначають засади безпеки та позиціонування стосовно інтеграційних процесів, що відбуваються на континенті, а також роль і місце наших держав у системі міжнародних відносин та глобалізаційних процесах.

Вітчизняні нормативні документи: Закон «Про основи національної безпеки України» від 2003 р., Основні напрями зов-

нішньої політики, затверджені Верховною Радою у 1993 р., та Стратегія національної безпеки, яка введена в дію Указом Президента у 2007 р., однозначно визначають євроатлантичну інтеграцію головним напрямом зовнішньополітичного курсу та чинником зміцнення безпеки держави [9]. Так, в ст. 6 Закону пріоритетами є: *«інтеграція України в європейський політичний, економічний, правовий простір та в євроатлантичний безпековий простір; розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами світу в інтересах України»*. Також на законодавчому рівні визначено основні реальні та потенційні загрози національній безпеці України, стабільності в суспільстві. До них віднесено у *зовнішньополітичній сфері*: посягання на державний суверенітет та територіальну цілісність, територіальні претензії та спроби втручання у внутрішні справи з боку інших держав; воєнно-політична нестабільність, регіональні та локальні конфлікти в різних регіонах світу, насамперед поблизу кордонів України. Також визначені й загрози в інших сферах: *у воєнній сфері та сфері безпеки державного кордону* (зокрема, незавершеність договірно-правового оформлення і недостатнє облаштування державного кордону); *у внутрішньополітичній* (можливість виникнення конфліктів, радикалізація та прояви екстремізму в діяльності деяких об'єднань національних меншин та релігійних громад; загроза проявів сепаратизму в окремих регіонах); *в економічній сфері* (критична залежність економіки від кон'юнктури зовнішніх ринків, нерациональна структура експорту); в екологічній та інших сферах.

Таким чином наша держава пов'язує свою безпеку в базових документах з інтеграцією до європейського правового простору та в євроатлантичний безпековий простір одночасно з розвитком рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами світу.

Як відомо, Росія, на відміну від України, не ставить за мету входження до тих чи інших безпекових структур. Природним постає питання щодо кореспондування вказаних законодавчих положень з договірними нормами України з РФ [10]. У найважливішому міждержавному документі, що визначає якість і напрями розвитку двосторонніх відносин, підписаному в Києві 31 травня 1997 р. широкомасштабному Договорі про дружбу, співробітництво й партнерство між Україною й Російською Федерацією (який було пролонговано 2007 р.), стверджується

наступне. Міжнародно-правове визначення набули положення щодо рівноправного й беззастережного визнання один одного як стратегічних партнерів і співробітництва в різних сферах; визнання територіальної цілісності України без обумовленості рамками СНД і підтверджена легітимність та непорушність існуючих між Україною й РФ кордонів; неможливість використання однієї проти іншої сторони сили, включаючи економічні й інші методи тиску; невтручання у внутрішні справи один одного, дотримання прав людини; *добросусідства й співробітництва сторін, що передбачають зміцнення міжнародного миру й безпеки; неможливості підписання із третіми країнами будь-яких договорів, спрямованих проти двостороннього партнера*; захисту етнічної, культурної, мовної й релігійної самобутності національних меншин; обопільне вирішення непередбачених спірних ситуацій і проблем і т. д.

Водночас постає закономірним питання щодо сумісності визначених стратегічних устремлінь Києва і відносин його з Москвою. Іншими словами: чи не суперечить курс на євроатлантичну інтеграцію стратегічним відносинам з РФ. Ряд опонентів такого поєднання курсу в Україні посиляються на вже цитований Закон про національну безпеку України, його ст. 8, де вказується, що «забезпечення повноправної участі України в загальноєвропейській та регіональних системах колективної безпеки, набуття членства у Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору» має відбуватися «при збереженні добросусідських відносин і стратегічного партнерства з Російською Федерацією, іншими країнами Співдружності Незалежних Держав, а також з іншими державами світу».

За нашим баченням, іншого варіанта ніж за умов збереження добросусідських і стратегічних відносин України з Росією входження першої до лав НАТО не може бути й мови. Саме враховуючи зростаючі масштаби та вельми високий рівень відносин Росія—НАТО, Україна, продовжуючи попередню лінію особливих відносин з цим союзом, поглиблюючи їх, може претендувати на вступ. За умов конфронтації по лінії Київ—Москва цього статися не може. Заяви чільників провідних держав-членів НАТО напередодні ювілейного засідання Альянсу на початку квітня 2009 р. це ще раз підтвердили.

Складність, як на мене, може виходити із дещо інших міркувань. По-перше, інтеграція України в НАТО — це не лише по-

літичне, а й велике економічне питання, навіть проблема. Адже євроатлантична інтеграція передбачає сумісність як економік, політичних складових, так і військових вимірів.

По-друге, це пов'язано із внутрішніми уподобаннями громадян України, адже демократія не передбачає примусового і тим більше силового ангажування населення країни до гасел його керманичів. Навпаки, за умов демократії ніякого тиску, примусу не має бути.

По-третє, вимірами безпеки будь-якої держави, в тому числі й України, є зміцнення соціально-політичної стабільності суспільства. І навіть цитований Закон фіксує такі задачі стосовно внутрішньої безпеки, як «піднесення економіки країни, забезпечення особистої безпеки та конституційних прав і свобод людини і громадянина, викорінення злочинності, збереження соціально-політичної стабільності суспільства, зміцнення позицій України у світі, підтримка на належному рівні її оборонного потенціалу і обороноздатності, поліпшення екологічної ситуації».

Так от, за об'єктивним визначенням, проблема полягає у тому, як відіб'ється на економіці, внутріполітичному житті та двосторонніх відносинах вітчизняний курс на посилення євроатлантичної інтеграції. Скажімо, станом на 2008 р. сотні підприємств ВПК України не мали завершеного виробничого циклу. Вони тісно пов'язані з ВПК Росії. Що і коли буде зроблено в державі, аби працівники цих та суміжних сфер не втратили роботу. Цими питаннями мало хто в нас опікується. Але в умовах фінансово-економічної кризи їх вага значно зростає.

Далі, як скоро можна сподіватися на підтримку більшості населення курсу провідників держави на вступ до НАТО і що робити у разі не підтримки більшості громадян. Це все слід зважити, врахувати.

Тобто у цій царині все більше питань соціальних, економічних та й внутрішньобезпекових для України. Слід також взяти до уваги й незадовільну на цей час роботу дипломатичного супроводу і забезпечення курсу держави. Це стосується своєчасного вичерпного інформування дипломатичними каналами зацікавлених держав, і в першу чергу сусідів, РФ та інших країн СНД. Власне, виникають питання щодо всієї інформаційної політики в цьому зв'язку.

Також слід враховувати, що Україна завжди розглядала відносини з РФ як стратегічно важливий і пріоритетний напрям своєї зовнішньої політики. Однак у минулі роки взаємини двох держав зазнали відчутну еволюцію: від непорозумінь, протистоянь — до стратегічного партнерства. У 2003 р. Київ підписав рамкову Угоду і відповідну Концепцію щодо формування ЄЄП спільно з РФ, Білоруссю та Казахстаном, які були ратифіковані парламентами цих держав. Україна бере участь у роботі Групи високого рівня зі створення ЄЄП, спрямованої на розробку його законодавчо-нормативної бази. Проте Києву й Москві випадало ще не раз долати кризові явища й бар'єри, які заважали взаємовигідному співробітництву. Значних випробувань Київ і Москва зазнали у 2004-му та наступних роках, пов'язаних зі змінами влади в Україні. Прагнення Києва прискорити євроатлантичну інтеграцію не вписувалося у стратегію Москви в зовнішній політиці, лінія України всіляко заперечувалася з боку РФ. Задіяними були різні форми, зокрема і поставки природного газу, випробуванням стали так звані газові війни. Проте підписання відповідних угод на десять років у Москві у січні 2009 р. мали надати двостороннім відносинам більшої прогнозованості, а задіяння впливу президентів — повернути відповідний політичний рівень відносинам. Однак і пізніше напруженість давалася взнаки обом сторонам.

Виходячи з об'єктивних реальностей двосторонніх відносин доречною буде більш зважена сучасна парадигма стосунків Києва й Москви, яка визначається стабільним взаємовигідним співробітництвом України з Росією і постає необхідною передумовою реалізації європейської і євроатлантичної стратегії України. Запропонована парадигма має логічно доповнюватися інтеграційною стратегією Києва у вимірах загальноєвропейського простору [11].

Адже партнерські відносини України з Росією є фундаментальним чинником стабільності на всьому Європейському континенті, у їх взаємовигідному розвитку зацікавлені європейські держави й США, Євросоюз і НАТО. Попередні підходи Києва щодо прискореної євроатлантичної інтеграції, хоч як це прикро, не отримали реального наповнення й підтвердження в самій Україні. Цей курс дієво не підтримали відповідні актори, а ряд із них навіть заперечують такий підхід. І це стосується не лише Росії, Німеччини і Франції, але й інших держав.

При формуванні сучасної парадигми відносин Україна має виходити з того, що Росія є європейсько-азіатською країною, що її зовнішньоекономічні, а також зовнішньополітичні інтереси багато в чому об'єктивно орієнтовані на Європу. Для Європи Росія представляє не менший інтерес як з погляду забезпечення безпеки на континенті, так і в плані зміцнення економічних позицій та енергетичної перспективи. Водночас протягом останніх років Росія і Євросоюз демонструють потенційні можливості узгодження інтересів у врегулюванні суперечностей різного рівня. Потенціал взаємного тяжіння між Росією та ЄС залишається достатньо потужним, що підтверджують підходи сторін щодо формування спільних просторів: безпеки, економічного, гуманітарного й наукового, їх прагматичність та прагнення досягти передбачуваних результатів взаємодії.

Це легко простежити, порівнявши ставлення США і держав Євросоюзу до підходів Росії щодо зовнішньої політики й політики безпеки, до силового сценарію розв'язання грузинсько-російського конфлікту 2008 р. Ці позиції і дії Москви викликали серйозні застереження, а то й спротив Заходу. Проте на Мюнхенській міжнародній конференції з питань безпеки 2009 р. представники Росії і нової адміністрації США виявили спільну зацікавленість щодо оптимізації відносин та нарощування співпраці. Водночас Росія не відмовляється від здійснення нею особливої ролі на пострадянському просторі, прагне більш потужно впливати на формування сучасної системи європейської безпеки.

З об'єктивної оцінки, реалізація проголошеного РФ прагматичного підходу до зовнішньої політики може дати поштовх для позитивного розвитку українсько-російських відносин. Тут для Києва є поле щодо посилення співпраці, до залучення широкого кола європейських партнерів та зміцнення власних позицій. Зрозуміло, що мова ніяк не може йти про реінтеграцію, половинчасті заходи в сенсі привілейованого партнерства. Цей варіант себе вже вичерпав. За моїм баченням, він закінчується зі встановленням РФ світових цін на енергоносії. І це право кожної сторони, право виходити з власних національних інтересів. Адже навіть в інтеграційних формуваннях, таких як ЄС, і Німеччина, і Франція, і Польща — кожна по-своєму бачить і відстоює національні підходи до животрепетних питань.

Найбільш перспективною може бути стратегія України на розширення взаємовигідних відносин з Росією в контексті посилення загальноєвропейських об'єднавчих тенденцій, які все чіткіше виявляють провідні держави континенту. Київ, посилюючи свої комунікаційні, транзитивні та об'єднавчі функції, має максимально використовувати переваги та мінімізувати ризики власного геополітичного становища. З цього погляду цілком прийнятною стає концепція «Великої Європи», яка набирає змістовного наповнення у трикутнику ЄС—Україна—Росія. За такого підходу саме Україна постає системоутворюючим ланцюгом, а не периферійним елементом. Київ має ініціювати розробку широкомасштабних не лише дво-, а й тристоронніх інфраструктурних проєктів, спрямованих на ефективну співпрацю бізнес-структур України, Росії та ЄС. Має бути продовжена спільна робота щодо збереження та розвитку зони вільної торгівлі між Росією та Україною з урахуванням вимог СОТ та перспектив створення зони вільної торгівлі з Євросоюзом [12]. Селективне, часткове кооперування у виробничій сфері за окремими сегментами має стосуватися співробітництва в наукомістких сферах, де сумісність і кооперація здатні обернутися для обох сторін солідним прибутком, заняттям передових позицій у світогосподарському розкладі. До них можна віднести виробництво окремих видів літаків, озброєнь, проєкт «Морський старт» і т. п. проєкти, які вже випередили розробників з інших країн.

Діючи в такому ключі, нашим державам надається велике поле маневру, продовження власного курсу. При цьому уможливлюється більш оперативне розв'язання стратегічного завдання щодо піднесення ефективності всього народногосподарського комплексу.

Важливими напрямками взаємин Україна—Росія постають: створення конкурентоспроможних транснаціональних корпорацій, спільних підприємств, асоціацій у різних сферах, реалізація великих проєктів у ракетно-космічній області, авіа- і суднобудуванні тощо.

Україна досить сильно зацікавлена в потужному економічному співробітництві з Росією. Вона була й залишається одним з головних торговельних партнерів України. На РФ приходить-ся п'ята частина українського експорту й більше третини імпорту. Своєю чергою, наша держава входить у першу п'ятірку зовнішньоторговельних партнерів Росії. Це зміцнить і Україну, і

Російську Федерацію, особливо в період світової кризи. До цього досить потужно прагнуть і мільйони громадян обох країн. У реалізації їхніх сподівань, прагнень до кращого життя й полягає зміст цих і подальших кроків співробітництва наших держав і народів в контексті сучасних викликів.

-
1. *Дмитренко М.А.* Суспільні трансформації та політичні аспекти загроз національній безпеці України. — К., 2006. — С. 14.
 2. Україна в Концепції «Східного партнерства». Міжнародна конференція. Київ, 26 березня 2009 року. — Фонд К. Аденауера, Інституту євроатлантичного співробітництва.
 3. Zur Neue Strategie der NATO / www.bundeskanzlerin.de. — 2009. — 1. April.
 4. *Кудряченко А.І., Рудич Ф.М., Храмов В.О.* Геополітика. — К., 2004. — С. 187.
 5. Україна та Росія: як зміцнити фундамент стратегічного партнерства. Історичні, соціокультурні та геополітичні чинники розвитку відносин між двома державами і народами. — К., 2008. — С. 254.
 6. Там само. — С. 253.
 7. Розрахунки автора за даними Держкомстату України за 2008 рік. Експрес-випуск від 17.03.2009 р. № 59.
 8. Там само, Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами за 2008 рік.
 9. Закон «Про основи національної безпеки України» від 2003 р.; Стратегія національної безпеки України, затверджена указом Президента України від 12 лютого 2007 року. — Сайт Президента України.
 10. *Кудряченко А.И.* Варианты и измерения стратегического сотрудничества Украины и России на современном этапе // Россия и современный мир. — М., 2006. — № 3. — С. 200.
 11. Україна та Росія в політичному просторі «єдиної Європи». Матеріали міжнародної конференції. — Київ, 22 жовтня 2007 р. — С. 51.
 12. Україна у 2008 році: процеси, результати, перспективи. Біла книга державної політики. — К.: НІСД, 2008. — С. 137.